תלמוד ירושלמי · מפרשים · שערי תורת ארץ ישראל · סדר נשים

שערי תורת ארץ ישראל על תלמוד ירושלמי כתובות

רבי זאב וולף רבינוביץ'

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שערי תורת ארץ ישראל על תלמוד ירושלמי כתובות

רבי זאב וולף רבינוביץ'

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שערי-תורת-ארץ-ישראל-על-תלמוד-ירושלמי-כתובות/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה 39-202611200317v של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה א 5
הלכה ב 5
הלכה ג 6
הלכה ד 6
הלכה ה 7
הלכה ו 7
הלכה ט 8
הלכה י 8
פרק ב 10
הלכה א 10
הלכה ב 10
הלכה ה 10
הלכה ז 10
הלכה י 11
פרק ג 12
הלכה א 12
הלכה ג 12
הלכה ד 12
הלכה ו 12
הלכה ז 12
פרק ד 13
הלכה א 13
הלכה ב 14
הלכה ג 14
הלכה ד 14
הלכה ז 15
הלכה ח 15
הלכה י 16
הלכה יא 16
פרק ה 16
הלכה א 16
הלכה ב 17
הלכה ג 18
הלכה ה 18
הלכה ו 18
הלכה ח 19
הלכה ט 19
הלכה י 19
הלכה יא 20
פרק ו 20
הלכה ג 20
הלכה ד 20
הלכה ה 21
הלכה ז 22
פרק ז 22
הלכה א 22
הלכה ד 22
הלכה ה 22
הלכה ו 22
הלכה ז 23
הלכה ח 23
הלכה ט 24
פרק ח 24
הלכה א 24
הלכה ב 24
הלכה ז 25
הלכה י 25
הלכה יא 25
פרק ט 25
הלכה א 25
הלכה ב 27

הלכה ה 28
הלכה ז 28
הלכה ח 28
הלכה ט 28
פרק י 29
הלכה א 29
הלכה ב 29
הלכה ג 30
הלכה ד 30
הלכה ה 31
הלכה ו 31
פרק יא 32
הלכה א 32
הלכה ב 32
הלכה ג 32
הלכה ד 32
הלכה ו 32
פרק יב 33
הלכה ב 33
הלכה ה 33
פרק יג 33
הלכה א 33
הלכה ד 34
הלכה ט 34
הלכה י 34
הלכה יא 34

פרק א

הלכה א

בר קפרא אמר מפני שכתוב בה ברכה. — פי' ב"ק סבר דהא ששנינו שפעמים בשבת כו' אין זה טעם על זמן נישואי בתולה כמו שאין זה נתינת טעם על זמן נישואי אלמנה אלא שעיקר טעם קביעת הימים לנישואי בתולה ואלמנה הוא משום ברכה, ומה ששנינו שפעמים בשבת כו' ענין בפני עצמו הוא כמו בביצה רפ"א שאפר כירה מוכן הוא; ולמטה חולק ר' לעזר על ב"ק וסובר שפעמים בשבת כו' הוא טעם על קביעת זמן בתולה (דורות הראשונים ח"ב פרק ל"ב).

הדא אמרה אילן דכנסין ארמלין צריך לכונסה מבעוד יום כו'. —ע' מ"ש ע"ז ביומא פ"א ה"א [ל"ח סע"ד, עמ' 244].

אסור לארס (כגי' ק"ע) אשה בע"ש הד"א לעשות סעודת אירוסין. — פי' הסעודה אסורה מפני שיהא טרוד בסעודה ושמא ישכח להכין צרכי שבת, אבל מותר לעשות סעודת אירוסין בערב יו"ט ואפי' בע"פ כמבואר בפסחים פ"ג מ"ז וטעמו של דבר שאף אם ישכח להכין צרכי יו"ט בעיו"ט הרי יכול הוא לעשות כל צרכי אוכל נפש ביו"ט עצמו (וע' במג"א סימן תמ"ד אות ט' שנדחק בזה).

ואע"פ כן לא קיימה. — ע' הביאור בביצה פ"ה ה"ב [ס"ג סע"א, עמ' 289].

בוגרת כחבית פתוחה. — צ"ל: בוגרת כחבית פתוחה של יין (כן העתיקו התוספות בבבלי ט' א' ד"ה האומר).

א"ר פנחס מיכן לבית הזה שהן ממנין זקנין כו'. — פי' "בית הזה" עניינו בית הנשיא וכעין זה בסנהדרין (פ"א ה"ג) "חזרו וחלקו כבוד לבית הזה" וע"ש, ובבבלי שם (ל"ח א') אמרו דשני בתי ישראל הנזכרים בישעיה (ח' י"ד) הן ראש גולה שבבבל ונשיא שבא"י, ועוד בירושלמי שם ה"ב "וההן ביתא דלרע" [וע' מ"ש לעיל סוטה כ"א ע"ד, עמ' 372].

ר' ירמיה סבר מימר מנהג יהודה בגליל כו'. — צ"ל: ר' ירמיה סבר מימר מנהג יהודה ביהודה א"ל ר' יוסי וכי מנהג יהודה ביהודה עדות תורה היא (פי' ואם נהגו מנהג יהודה בגליל דהיינו שהעמידו שושבינין הישנין במקום חתן וכלה ומפשפשין אותן מאיזה טעם אינו יכול לטעון טענת בתולים) אלא מנהג יהודה ביהודה ומנהג יהודה בגליל.

א"ר הילא מפני חשד אחד כו'. —צ"ל: מפני חשוד אחד כו' (פי' שאומר תמות נפשי עם פלשתים ורוצה להוציא יציאות כדי להוציא שם רע על אשתו).

הלכה ב

א"ל אשוי שיטתך ובה חתום. — צ"ל: אשוי שיטתך ואנא חתים.

ר' אבדומא דציפורי בשם ר' חונא משום ויתר מעונה כו'. — צ"ל: משום ויתור (פי' דכיון שרצתה לקבל כתובתה פחות ממאתים הרי מחלה ומאחר שויתרה אמרינן שויתרה נמי לקבל ממטבע היוצא) מעתה אשה שהיתה כתובתה כו' בשקל הקדש אמרין בשם ר' חונא במקום כו' (כן העתיק בחידושי רמב"ן בסוף המסכת ושם ביאר דהא דאמרין בשם ר' חונה כו' ענין בפני עצמו הוא וקאי עלה דתנן בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה וע"ש). **ריב"א בשם ר' לעזר תיפתר שהיתה חרשת ונתפקחה כנסה פיקחת ונתחרשה שלא תאמר כו'**. — צ"ל: תיפתר שהיתה חרשת ונתפקחה שלא תאמר כו' (ומה שבינתיים מיותר ונשתרבב מלמעלה כ"ש בספר נוע"י).

הלכה ג

מה עביד לה ר' חגיי עד שלא יחזיר בו. — פי' שר' חגיי הודה לר' אבא דקטן ומי שאינו איש שבעלו את האשה שלא כדרכה שהיא כשרה לכה"ג, ושאלו כאן דקודם שחזר ר' חגיי והודה לר' אבא והיה סובר דאלו פוסלין את האשה בשלא כדרכה במאי מוקי לה לברייתא דר' חלפתא בן שאול.

[השלמות: **א"ל רבי אבא לא תהדור בך**. — נראה דצ"ל "ר' יוסי" וראייה מדאיתא למטה "ולמה לית ר' יוסי פתר לה".]

הלכה ד

ר' לעזר שאל הבא על שפחה משוחררת מהו. — צ"ל: הבא על שפחה משומרת (פי' ששמרו אותה מזנות) מהו (כן העתיק בשו"ת המיוחסות לרמב"ן סימן קמ"ב וכן בכפתור ופרח פ"י וכן נראה מבבלי כ"ט א' תוד"ה אלו כו' אמרינן בירושלמי דשפחה אפי' משומרת אין לה קנס ע"כ וכפי שאנו רואין בירושלמי שלפנינו אינו מפורש שאין לה קנס).

בתולה מן הנישואין יש לה קנס. — וכן איתא לעיל ה"ב, וראיתי בשו"ת המיוחסות לרמב"ן סימן קמ"ב (וכן בכפתור ופרח פ"י ופלא שלא הזכיר המקור ששאב ממנו) שתמה על זה מדתנן בפ"ג מ"ד נערה שנתארסה ונתגרשה ר' יוסי הגלילי אומר אין לה קנס ר"ע אומר יש לה קנס דמשמע שאם נישאת לכ"ע אין לה קנס (וע"ש דהלשון משובש ויש לתקן ע"פ הכו"פ הנ"ל); ובפשוט יש לתרץ דודאי שלר"ע אפי' נישאת ועדים מעידין שלא נבעלה יש לה קנס וזהו ששנינו "נערה שנתארסה ונתגרשה" ורבותא דר' יוסי הגלילי דאפ"ה אין לה קנס.

א"ר זעירא קומי ר' מנא. — צ"ל: א"ר עזרא קומי ר' מנא (ע' מ"ש בשביעית פ"ה ה"ט, עמ' 68).

הלכה ה

בראשונה גזרו שמד ביהודה כו' וגזרו שיהא איסטרטיוס בועל תחילה. — משמע מכאן דבני אדום שהן הרומיים גזרו גזירה זו ואין זה אלא בשעת השמד שגזר אדריינוס קיסר אחר חורבן ביתר ולפ"ז הסימנין שעשו למקום המשתה ושבוע הבן כמבואר למטה היו ג"כ בזמן השמד הזה; אבל במגילת תענית פ"ו מבואר שגזרו גזירה זו בימי מתתיהו בן יוחנן ובימי אנטיוכוס הרשע מלך יון וכן הסימנים הנ"ל היו בזמן הנ"ל וכ"ה במדרש חנוכה (בית המדרש לה' יעלינעק ח"א); וכן יסד הפייטן בשבת חנוכה (במחזור רומי עם פירוש קמחא דאבישונא) "יעצו חכמי עגלה, להטחין במגרוסות אכילה, רמז ששם ברכת הלולא, כמו כן עשו בחכמה, בנרות להטמין בתי איומה, מצות מילה לסיימה". וכן יסד הקליר בי"ח של חנוכה כפי עדות שבלי הלקט הלכות מילה סימן ז'.

כלתו של ר' הושעיה נכנסה מעוברת. — פי' שמקום ר' הושעיה היה ביהודה כמו שהוכחתי בברכות פ"ב ה"ז (עמ' 8).

הלכה ו

ר' ירמיה בעי מעתה אין טענת בתולים כו'. — יש לתקן ולהחליף הגירסא וכצ"ל: מעתה אין טענת בתולים לא כר"ג ור"א אלא כר' יהושע הכא איתמר נאמנת (פי' לר"ג ור"א נאמנת לומר משארסתני נאנסתי לענין כתובה וכדאיתא לעיל ה"ה דף כ"ה ע"א) והכא את אמר אינה נאמנת (פי' דלעיל ה"א איתא דבמקום שנוהגין מנהג יהודה נאמן לטעון טענת בתולים ולהפסידה כתובתה ולמה אינה יכולה לטעון משארסתני נאנסתי) חזר ואמר יש טענת בתולים כר"ג ור"א בשותקת ואפי' תימר במדברת באומרת מצא ואיבד (פי' ואינה נאמנת במיגו דנאנסה דמיגו במקום עדים הוא מאחר שפשפשו ולא מצאו) ברם הכא שניהן מודין שהפתח פתוח (פי' אלא שהוא טוען שמא נאנסה קודם שאירסה והיא טוענת שאחר שנתארסה נאנסה וברי ושמא ברי עדיף) ותהא נאמנת (פי' מלבד לענין כתובה אף לענין שיהא יכול לקיימה ולעיל ה"א אמרינן שאסור לקיימה) לית יכיל דאמר ר' אילא בשם ר' אלעזר מצא פתח פתוח אסור לקיימה משום ספק סוטה תמן תנינן היו בה מומין כו' מתניתא דר"ג ור"א (פי' מדתנן בסיפא נכנסה לרשות הבעל הבעל צריך להביא ראייה) כו' שדרכן להיוולד (פי' שדרך מומין להיוולד מעצמן משא"כ אונסין שאינן אלא ע"י אחר ולכך יש להן קול, וע"ל פ"ז סוה"ט דאיתא אבל במומין שדרכן להיוולד כו' ושם המכוון בלשון זה ענין אחר דהיינו מומין כאלה שדרכן להיות מעת הלידה מן הבטן כמו אצבע יתירה וע' מ"ש בהערותי שם) א"ר יוסי מן מה דנן חמיי כו'.

הלכה ט

הוון בעיי מימר ע"ד דר' לעזר שתוקי פסול (פי' שתוקי שנמנה בין עשרה יוחסין בקידושין רפ"ד הוא פסול לקהל) ע"ד דר"י שתוקי כשר (פי' כשר לקהל והא דתנן התם "כהני לויי וישראלי מותרין לבא זה בזה" דמשמע דישראל ושתוקי אסורין זה בזה אינו אלא לענין יוחסין שבנותיהן אסורות לכהונה מפני שא"א לבדוק בארבע אמהות כדתנן התם במשנה ד').

אף לענין משפחה כן (פי' דזו שאומרת שנתעברה מפלוני הכהן נאמנת לר"ג ור"א אף לענין יוחסין שבתה תהא כשרה לכהונה) א"ל כן אמר רשב"ל תמן (פי' בקידושין רפ"ד) תנינן לענין משפחה (פי' דשתוקי פסול לענין יוחסין וה"נ בתה פסולה לכהונה) ברם הכא לענין קדשי הגבול (פי' דולדה מותר לאכול בתרומה וכ"ש שמותר בקהל).

הלכה י

ר' יהודה בשם רב כהן קרונה של ציפורין הוה עובדא. — צ"ל: ר' יהודה בשם רב בההן (פי' "בההוא" כמו בסנהדרין פ"א ה"ב דף י"א ע"ג "וההן ביתא דלרע" ובהוריות פ"ג ה"ז דף מ"ח ע"א "ההין בית מדרשא דטבריא" והרבה כאלה בירושלמי; וע' בסה"ד ערך ר' יהודה בר יחזקאל שחשב "רב כהן" דהכא שר' יהודה אמר בשמו) קרונה (פי' מעיין ע' ערוך ערך קרונה ומוסף ערוך שם שכ"ה בלשון יונית) של ציפורין הוה עובדא (פי' שמתקבצים שם העוברים והשבים ממקומות אחרים לשתות ולהשקות בהמתן והם רובן גוים, ומ"מ אין הולכין אחד רוב סיעה אלא הולכין אחר רוב העיר שרוב יושביה ישראל כשרים כדמוכח בסנהדרין רפ"ה וכ"ה נמי בבבלי י"ד ב' רב יהודה בשם רב בקרונות של ציפורי הוה מעשה, אלא דשם שיטה אחרת ע"ש ט"ו א' דרוב סיעה הן כשרין ולפ"ז הוכרחו לשבש דברי ר' חנינא שם אבל לפי שיטת הירושלמי שפיר אמר ר' חנינא הולכין אחר רוב העיר ואין הולכין אחר רוב סיעה).

א"ר אילא בשם ר' ינאי תוכה שבציפורין בעל. — פי' שבעל ברשות הרבים שבתוך העיר ומשום שציפורי רובה ישראל הולכין אחר הרוב כשלא ראינו אותו שפירש אבל אם ראינו אותו כשפירש הרי הוא כאילו נוטל מן הקבוע שדינו כמחצה על מחצה כמבואר למטה ולפיכך ה"ז פסולה לכהונה ור' ינאי חולק על רב דסבר שאם היה מעשה בקרונה של ציפורי הולכין אחר רוב סיעה והיא פסולה.

פלטיא מהו ר' ירמיה בר וא ר' יוסי אומר ברוב כו'. — צ"ל: ר' ירמיה אומר ברוב חייליה דר' ירמיה כו' ופלטיא הולכין אחר הרוב ר' יוסי אומר עד שיוכיח (פי' שאפי' רובן כשרין אני אומר פסול דשם בעל עד שתהיה הוכחה שהבועל הזה כשר היה ודברי ר' יוסי אלו

ישנן לפנינו למטה ושייך כאן) ומה דאמר ר' בא בשם ר' ינאי כו' היתה ציפורין נעולה ר' יוסי אומר ברוב (פי' מאחר שהעיר נעולה ורובה כשרין הולכין אחר הרוב אבל אם היתה העיר פתוחה אין הולכין אחר רוב העיר מפני דשכיחי שם פסולין הבאים ממקומות אחרים) חייליה דר' יוסי כו' סידקית אפשר לה שלא להסתפק (פי' בתמיה שדרך סידקי לקנות מכמה אנשים) כו' להיות טוחן שם באותו היום ואינו חושש וכא אני אומר לא ירד הפסול למלאות שם באותו היום ואינו חושש (פי' ומאחר שהעיר נעולה היתה לא היה בה פסול גם ממקום אחר).

ראו אותו פורש מציפורין ובועל חזקה פסול ששם בעל ובנמצא כו'. — יש להחליף הגירסא וכצ"ל: חזקה פסול ששם בעל מן קושיי (פי' דתרתי מימרי דר' ינאי סותרין זה את זה) מדמי לה רבנן לשרצים דתני תשעה שרצים וצפרדע אחד ביניהן ברה"ר ונגע באחד מהן ואין ידוע באיזה מהן נגע ספיקו טהור פירש לרה"י ונגע בו ספיקו טמא חזר לרה"ר ונגע בו ספיקו טהור ולנמצא הלך אחר הרוב (פי' נמצא שלא ראו אותו פורש דבין ברה"ר ובין ברה"י הולכין אחר הרוב והכא בתוכה של ציפורין שנתייחד עמה שם הרי הוא כמו שפירש בפנינו לרה"י והרי הוא פוסל ובאופן זה מיירי ר' בא בשם ר' ינאי; ואף דברייתא זו שמטמאה בפירש לרה"י שנויה בט' שרצים וצפרדע אחד ה"ה ברוב צפרדעים אם פירש לרה"י טמא דכל קבוע כמחצה על מחצה הוא והרי פירש בפנינו מן הקבוע אלא שנקיט ט' שרצים משום רבותא דרישא וסיפא שאם היה ברה"ר וכן כשחזר לרה"ר ספיקו טהור ור' אילא בשם ר' ינאי שאמר על הא דר' יוחנן בן נורי דתוכה של ציפורי בעל מיירי בשלא ראו אותו פורש ודומה לנמצא דבין ברה"ר ובין ברה"י הולכין אחר הרוב) א"ר חסדא ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם עד דאת מדמי לה לרה"י דמיתה לרה"ר דתני תשעה צפרדעים ושרץ אחד ביניהן ברה"י ונגע באחד מהן ואין ידוע באיזה מהן נגע ספיקו טמא פירש לרה"ר ונגע בו ספיקו טהור חזר לרה"י ונגע בו ספיקו טמא ולנמצא הלך אחר הרוב (פי' וחזינן הכא דבפירש לרה"ר ונגע בו ספיקו טהור ולמה א"ר בא בשם ר' ינאי בראו אותו פורש מציפורין ובעל חזקה פסול ששם בעל) א"ר אימי ברוך שבחר בהם ובדבריהם (פי' שטעם יפה יש למה מדמין תוכה של ציפורין לרה"י ומשום שר' אמי סתם ולא פירש טעמו פרכינן) ותוכה של ציפורין לא רה"ר הוא? א"ר יוסי כו'.

ר' ירמיה סבר מימר לעיסה כשירה ר' ישמעאל כו'. — צ"ל: ר"י סבר מימר לעיסה כשירה אין תימר לית עיסה כשירה ר' ישמעאל כו' (ונשמט מן "כשירה" עד "כשירה").

פרק ב

הלכה א

שלא הילכו למידת הדין ולממון אחר הרוב. — צ"ל: שלא הילכו למידת הדין אחר הרוב (פי' דיני ממון מכונים בירושלמי "מידת הדין" כמו בשביעית פ"י ה"ב וגיטין פ"ה ה"א ועוד בכמה מקומות; ומלת "ממון" כאן פירוש היתה מן הצד מאיזה חכם לפרש ענין "מדת הדין" ובטעות הכניסוה בפנים, ע' מ"ש בפיאה פ"ז ה"ב).

תמן נמנומא רבנין דהכא אמרין כו'. — צ"ל: תמן אמרין נמנומא כו' וראשה פרוע תמן אמר ר' חייה בשם ר' יוחנן (לעיל פ"א ה"ד) איזוהי בתולה מן הנשואין כל שנכנסה לחופה ועידיה מעידין אותה שלא נבעלה כו'.

הלכה ב

רבנין דתמן אמרין משעה שיצאת עדות ברורה יצאת כן רבנן כו'. — צ"ל: משעה שיצאת בעדות ברורה יצאת מכאן ואילך המוציא מחבירו עליו הראייה (כ"ה בב"ב פ"ג ה"ד, והנוסח שלפנינו כאן נשתרבב מסוגיא שלמטה) א"ר יוסי מודו כו'.

מתניתא פליגא על ר' יוחנן שנים אומרים נתקדשה כו'. — ע' מה שהגהתי בזה ביבמות פ"י ה"ד (עמ' 354).

הלכה ה

אמר לה אתמול אמרת טמאה שמירון טהורה. — כ"ה הנוסח בדפוס ווינציא וכן העתיקו הראשונים (התרומה סימן צ"א או"ז ח"א סימן שמ"ו ור"מ בוטריל בפירוש ספר יצירה פ"ה מ"א) וכן העתיק במעריך ערך שמר וכתב סימורא בלשון יונית "היום", וע' בבלי כ"ב ב' תוד"ה ואפילו; ובר"נ שם ובאשכול ח"א סימן ל"ח הנוסח "יומא דין" ונראה שהוא תיקון סופרים שלא ידעו ביאור המלה הזרה "שמירון", ולא טוב עשו הק"ע והפ"מ בהוצאת ירושלמי שלהם שהשמיטו את הנוסח הישן לגמרי.

הלכה ז

עד מקום ששלוחי החדש מגיעין עד נמרין כו'. — ע' מ"ש ברה"ש פ"א ה"ד (עמ' 273). ונ"ל ששתי המלות "עד נמרין" אינן מגוף הברייתא שבזמן התנאים היו שלוחי החדש מגיעין להלאה מנמרין וברוב סוריא היו שלוחי החדש מגיעין כ"ש ברה"ש שם, אבל היא הוספה ממסדר הירושלמי שציין את הגבול שהיו שלוחי החדש מגיעין אליו בימי האמוראים, והעד שבתוספתא פ"ג ובבלי כ"ה א' נשמטו שתי מלות הללו. וכעין זה יש בתרומות פ"ג ה"ב ובפסחים פ"ב ה"א כמו שכתבנו שם ע"ש. (וכעין זה כתב בספר דורות

הראשונים ח"א סוף פל"א על זה שאמרו בבבלי רה"ש כ"ג ב' "מאי גולה א"ר יוסף זו פומבדיתא" שר' יוסף תפס בלשונו כפי מה שהיה בימיו אבל בזמן המשואות נקראה "גולה" סתם עיר נהרדעא); ולהוציא מדעת דד"ו ח"ג צד 207 שכתב: הפסק באמצע ברייתא ע"י המעריך אינו בירושלמי.

כשם שהתרומה חזקה לכהונה כך מעשר ראשון חזקה לכהונה. — צ"ל: כך מעשר ראשון חזקה ללויה (וכ"ה בתוספתא פ"ג, וענין זה שרשב"ג סבר שנותנין מעשר ראשון ללויים דוקא ולא לכהנים; וע' מע"ש פ"ה ה"ה דאיכא תנאי ואמוראי דסברי הכי ויש סוברין שנותנין אף לכהנים, ולשיטת הירושלמי מעולם לא קנס עזרא את הלויים והרי שלא הזכירו קנס כזה בכל הירושלמי. אבל שיטת הבבלי כ"ו א' שעזרא קנס את הלויים ושם באמת הנוסח "כך מעשר ראשון חזקה לכהונה" ושם פלפלו בזה הרבה לפי שיטתן ע"ש, וסופר אחד חשב לתקן בירושלמי כנוסח הבבלי ותקנתו קלקלתו).

א"ל ר' חייה רובה אם מאמינו את שהוא בנו האמינו שהוא כהן ואם אין את מאמינו שהוא בנו אל תאמינו שהוא כהן כו'. — צ"ל: ואם אין את מאמינו שהוא כהן אל תאמינו שהוא בנו א"ל בנו כו' א"ר אבין כן א"ל אם מאמינו כו' אין את מאמינו שהוא בנו האמינו שהוא כהן ויעשה כהרחק עדות כו' (פי' שאם אינו בנו הרי הוא רחוק ממנו ויהא נאמן עליו לומר שכהן הוא).

הלכה י

ובלבד במפריח (פי' שהקטן נאמן לומר דנחיל של דבורים זה העומד בשדהו של ראובן של שמעון הוא כדי שנפריח את הנחיל הזה משדה ראובן לתוך שדהו של שמעון) אבל בשוכו לא (פי' שבב"ק פ"י מ"ב תנן שר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר שקוצץ את השׂוכה שהנחיל עומד עליה כדי ליתן דמים ואין זה אלא כשידוע בעדים שהנחיל שלו אבל כשאין שם אלא קטן המעיד כן אע"פ שנאמן לענין נחיל עצמו מפני שאין מי שיסתור את דבריו מ"מ אינו נאמן לענין שיהא יכול לקוץ את השׂוכה).

ר' זעירא בעא קומי ר' מנא כו'. — צ"ל: ר' עזרא בעא קומי ר' מנא (ע' מ"ש בשביעית פ"ה ה"ט, עמ' 68) לא מסתברא כו' סבור כן ותני כן בד"א כו' (כ"ה בעיטור ח"ב הלכות קבלת העדות).

פרק ג

הלכה א

א"ר זעירא אילו היה כתיב בתולות כמוהריות לית כתיב כו'. — צ"ל: אילו היה כתיב בתולות כמוהר יאות (פי' יפה היית אומר, והרבה כזה בירושלמי) לית כתיב כו'.

וממזרת יש לה קנס לחומרין או לענין משפחה כו'. — צ"ל: וממזרת יש לה קנס א"ר יוסי לחומרין אין (פי' כמו "אם") לענין משפחה את עבד ליה כגוי ועבד כו' לענין קנס את עביד ליה כישראל כו' (כן העתיק בחידושי רמב"ן כאן, וביאור זה שדוחה דלא אתייא כמ"ד כותי כגוי דמ"ד כן היינו לחומרא שאין להן קנס כבנות גוים וגם פסולין לקהל כבנות ישראל שבא עליהן גוי או עבד).

א"ר יוסי שכן מחוייבי מיתות גנב תרומת הקודש כו'. — ע' מה שהגהתי בזה בתרומות פ"ז ה"א (עמ' 93).

התיב ר' זעירא קומי ר' מנא. — צ"ל: התיב ר' עזרא קומי ר' מנא (וכ"ה בתרומות פ"ז ה"א, וע' מ"ש בשביעית פ"ה ה"ט, עמ' 68).

הלכה ג

[השלמות: **תיפתר שבא עליה עד שלא מת**. — אינו מובן דכשמת א"א עוד לעמוד בדין ואין כאן קנס כל עיקר אפי' באחר ואין שום חיוב ביורשיו דכשמת קודם שעמד בדין בטל הקנס וע' חדושי הרש"ש בכורות ל"ד ב'.]

דלא אתיא אלא בשוגג. — צ"ל: לא אתיא דלא בשוגג (כ"ה כפי סגנון הירושלמי בכמה מקומות).

הלכה ד

כמה (**כצ"ל**) **דתימר תמן תחת בעלה היא והוא נותן לאביה**. — פי' "תמן" במוציא שם רע שנותן לאביה קנס ק' סלע.

הלכה ו

ר' זעירא עולא בשם ר' ישמעאל בשם ר' אלעזר. — צ"ל: עולא בר ישמעאל בשם ר' אלעזר.

הלכה ז

מעתה אפי' במפותה (פי' דזה שאמר ר"ע "נערה שנתארסה ונתגרשה קנסה לעצמה" אינו אלא קנס דוקא אבל בשת ופגם הן לאביה אף לר"ע והכא דאמר ר' אלעזר "והמפתה פטור" משמע דפטור מכל דבר אפי' מבשת ופגם) כו' פתר לה ביתומה (פי' דמתני' תרתי

קתני יתומה או נערה שנתארסה ונתגרשה ור' אלעזר דאמר "פטור" סתם הוא משום יתומה אבל בנערה שנתארסה ונתגרשה אף המפתה אותה חייב בבשת ופגם ואינו פטור אלא מקנס וכן משמע בחידושי רמב"ן ל"ז ב').

דר' מנא אמר מהו האונס חייב בכל כו'. — צ"ל: ר' מנא אמר מהו האונס חייב והמפתה פטור האונס חייב בכל והמפתה פטור מן הכל ר' אבין אמר רבי שמי בעי כו' (כעין זה העתיק בחידושי רמב"ן שם) וחייב בקנס והא ר"ע היא או האונס פטור מן הקנס וחייב בבשת ופגם והמפתה פטור מן הכל והא ר' יוסי הגלילי היא.

פרק ד

הלכה א

[השלמות: **ואין קנסות אלא בב"ד ובעדים**. — ואם באו עדים אחרי כן דעת הירושלמי בסוף שבועות דיצא לחרות דמודה בקנס דשלא חייב עצמו בכלום ואח"כ באו עדים חייב.]

רשב"ל אמר נותן לעצמה מיסבר סבר רשב"ל שמעשה ידיה כו'. — יש לתקן ולהחליף וכצ"ל: רשב"ל אמר נותן לעצמה ר' אבין בשם ר' הילא עד שעת בוגרה פליגין (פי' שמתחלה שמין את כל נזקה ואח"כ שמין כמה הוא נזקה מעתה עד שתיבגר ובזה חולקין ר' יוחנן ורשב"ל ובשאר הכל מודים שהן של עצמה) מיסבר סבר רשב"ל שניזקה שלה עד שתיבגר (פי' אף זה שלה וכ"ש שלאחר שתיבגר) ר' יוחנן אמר מבוגרה ואילך אבל מבוגרה ואילך כל עמא מודיי שהן של עצמה מתניתא מסייעא לדין ומתניתא מסייעא לדין מתניתא מסייעא לר' יוחנן החובל בבתו הקטנה פטור (ברייתא מובאת בבבלי ב"ק פ"ז ב') מתניתא מסייעא לרשב"ל החובל בבתו ובנו של חבירו גדולים יתן מיד קטנים יעשה בהן סגולה (גם זו מובאת בבבלי ב"ק שם) א"ר יודן אבוי דר' מתניה אית מתניתא רישא מסייעא לר' יוחנן וסופא מסייעא לרשב"ל החובל בבניו ובבנותיו קטנים פטור החובל בבתו קטנה ניזקה שלה ופטור מן השאר חבלו בה אחרים ניזקה שלה ועושה בהן סגולה והשאר של אביה (ברייתא בתוספתא ב"ק פ"ט) מה חמית מימר כן כו'.

תני רשב"י ונתן לנערה ונתן לאבי הנערה כו' (פי' דה"ל למיכתב ונתן האיש השוכב עמה לאביה וכתיב "לאבי הנערה" לדרוש שפעמים הוא נותן לנערה עצמה) מנן אילין מיליא (פי' דהא י"ל שדוקא כשנאנסה אחרי מות אביה אז הוא נותן לנערה עצמה אבל לא כשאביה חי ועמדה בדין אחר שבגרה).

הלכה ב

דר"ש הבכור נוטל פי שנים ע"ד דרבנין אין הבכור נוטל פי שנים. — הנה בבבלי ב"ב קכ"ד ב' איתא דלבני מערבא לרבנן הבכור נוטל פי שנים במלוה דכמאן דגבייה דמי, וכעין זה איתא לקמן פ"ט ה"ז "כתובה הוחזקה בידה לגבות כמי שגבה" ולכן נראה דיש להחליף הגירסא כאן. שוב מצאתי כן בספר נועם ירושלמי.

ר' זעירא שלח לר' נחמן בר יעקב כו'. — צ"ל: ר' זעירא שלח שאל לרנב"י כו' (וכעין זה לקמן הי"ד וכעין זה בקידושין פ"א ה"ד "ר' יהודה שלח שאל לר' אלעזר" כמה פעמים).

הלכה ג

ואתיא דר' מנא כר' ירמיה וכר' יוסי בר זעירא. — צ"ל: ואתיא דר' יוסי (פי' דאמר לעיל ה"א דקנס בסוף הוא מתחייב) כר' ירמיה ודר' יונה (פי' דאמר שם משעה ראשונה) כר' זעירא.

הלכה ד

ר' יוחנן בשם רשב"ל נאמר כאן שומת כו'. — צ"ל: ר' יוחנן בשם ר"ש בן יוחי נאמר כאן כו' (וכ"ה בבבלי מ"ו א' בשם ר"ש בן יוחאי).

אבל במוציא שם רע כל עמא מודו מקום שהעדים נסקלין כו'. — צ"ל: כל עמא מודו שלוקה ונותן מאה סלע בשלשה והעדים נסקלין בעשרים ושלשה א"ל ר' יוסי בר"ב הן דלא תניתא פליגא את עביד פליגא אלא במוציא שם רע כו' (וכעין זה לקמן רפ"י).

קנס אימתי הוא מתחייב ר' יונה אמר בסוף כו'. — צ"ל: אימתי הוא מתחייב ר' יוסי אמר בסוף ר' יונה אמר משעה ראשונה מתיב ר' יונה לר' יוסי על דעתך דתימר בסוף לוקה ונותן מאה סלע בשלשה (פי' לר"מ) כו' (כ"ה לעיל ה"א וכן מוכח למטה).

מלמד שב"ד מבפנים ובית הסקילה מבחוץ (פי' שסוקלין אותו על פתח ב"ד כדמוכח בסנהדרין רפ"ו ומשמע מכאן שתמיד סוקלין על פתח ב"ד אפי' בעיר של ישראל) א"ר יוסי שנייא היא הוא שער שקילקל בו כו' (פי' שבכ"מ סוקלין על פתח ב"ד, והא דתני בעובד ע"ז שסוקלין אותו במקום שעבד ענין זה שסוקלין אותו על פתח ב"ד באותה העיר שקלקל בה והיינו נמי שער שנמצא בו והא דתני היתה עיר של גוים סוקלין אותו על פתח ב"ד הוא באופן זה שאין בעיר שעבד בה ב"ד והביאו אותו לעיר אחרת ושם דנו אותו סוקלין אותו על פתח ב"ד של אותה העיר שדנו אותו בה ואע"פ שאין זה שער אותה העיר שעבד בה וכן מוכח בסנהדרין רפ"ו שם; ושיטה אחרת בבבלי מ"ה ב' שאין סוקלין על פתח ב"ד כל עיקר וע"ש בתוד"ה על פתח).

כי עשתה נבלה בישראל נבלה זו כל ישראל כו'. — צ"ל: נבלה זו על כל ישראל באה לזנות בית אביה יבואו ויראו גידולים כו' (וראיתי בספר נתיבות עולם מדה י"ז [דף ס' ב'] בשם ה"ר שאול ק"ב דהגיה "נבלה זו של ישראל סבא" וביאר שמצינו כלשון זה אצל דינה בת יעקב דכתיב בראשית ל"ד ז' "כי נבלה עשה בישראל" וע"ש, ואין זה מחוור).

הלכה ז

בעי דא אמנותא טרקילין וקיטון כו'. — צ"ל: בעייא דא מילתא טריקלין וקיטון חופה בקיטון ונכנסה לטריקלין (וכעין זה בב"ב פ"ט ה"ד ובסוף סנהדרין ע"ש, וביאור זה כאן דנסתפק להם אם היתה החופה בקיטון שהוא חדר המשכב וטרקלין לפניו שהוא חדר גדול עשוי כדי להסב בו אם גם הטרקלין בכלל הבית שיש בו חופה כיון שסמוך לקיטון או לא, וזה דאיתא למעלה "לא סוף דבר לחופה אלא אפי' לבית שיש בו חופה" עניינו חדר שבו החופה, והחופה עצמה דרכה לעשותה על המטה וסביבותיה).

הלכה ח

ר' יוחנן בן ברוקה אומר חייב לזון את הבנות. — פי' חולק על משנתנו וסובר שהאב חייב במזונות בתו אף כשהוא בחיים ומשנתנו כת"ק שאינו חייב במזונות בתו בחייו ומ"מ מצוה איכא כ"ה שיטת הירושלמי וכן בתוספתא פ"ד. ושיטה אחרת בבבלי מ"ט א' דשם מסיימין בדברי ריב"ב שאמר חייב לזון את הבנות "לאחר מיתת אביהן אבל בחיי אביהן אלו ואלו אינן ניזונין" ונראה שהוא הוספה ממסדר התלמוד.

אמר ר' עולא מתניתא אמרה כן שיהא אדם זן את בניו קטנים דת"ת אם היתה מניקה כו'. — דע שענין זה איתא בבבלי ס"ה ב' בשם "ר' עולא רבה" ומוכח דר' עולא בירושלמי הוא עצמו "ר' עולא רבה" דבבלי, ור' עולא היה תלמידו של ר' מנא והתיב לפניו בריש שקלים. ולפ"ז הוא מאוחר לעולא סתם (בלי שם התאר רבי) בבבלי וירושלמי (דמאי סופ"א וקידושין פ"ג ה"ח דף ס"ד סוף ע"ב) וע"פ רוב הוא מכונה בירושלמי עולא בר ישמעאל (ולדוגמא מה דאיתא בבבלי גיטין נ"ה א' בשם עולא איתא בירושלמי שם פ"ה ה"ד בשם עולא בר ישמעאל ומה דאיתא בבבלי נזיר כ' א' בשם עולא איתא בירושלמי שם פ"ג ה"ה בשם עולא בר ישמעאל), והוא היה בזמן ר' יוחנן ור' אלעזר והיה מן היורדים ועולים מא"י לבבל ומבבל לא"י כפי המפורסם בבבלי וכן בירושלמי כלאים פ"ט ה"ד ל"ב ע"ג עולא נחותא הוה. וע' יוחסין וסה"ד שנשתבשו בזה. וע' בבלי סנהדרין כ"ח א' "א"ר אשי כי הוינן בי עולא איבעי לן" וא"א שר' אשי למד אצל עולא נחותא, אבל ט"ס שם וצ"ל "כי הוינן בי רב עולא" וכ"ה בריי"ף ורא"ש וחדושי רמ"ה, וברור שרב עולא זה

אינו רבי עולא דירושלמי שכבר הוכחנו דזה שבירושלמי מכונה בבבלי "ר' עולא רבה" אבל הוא אחר שהיה בבבל.

[השלמות: **א"ר חנינא אנא לית מתת ליה איתא**. פי' אף אם יש לו אשה היא ניזונת עמו מ"מ אם אין לו אשה אין משיאין לו ואם נשא אין נותנין לה מזונות.]

בני בנים מה הן ר' מנא אמר בני בנים שכאן כו'. —צ"ל: בני בנים מה הן (פי' אם כתב נכסיו לבני בניו הוא ואשתו ניזונין מהן כמו בכותב לבניו או לא) ר' מנא אמר בני בנים הרי הן כבנים ר' יוסי אמר אין בני בנים כבנים ר' שמואל בריה דר' יוסי ב"ר בון ור' מתניה הוון יתבין כו'.

חזר ביה ר' הונא אמרין יאות כתובה מד"ת כו'. — ע' ביבמות סט"ו דף י"ד סוף ע"ד (עמ' 360) מה שתקנתי בענין זה.

הלכה י

אמר לה קצץ הוא אביד כו'. — צ"ל: קציץ הוא אסייך אמרה ליה כו' (כ"ה בב"ב פ"ט ה"ו).

הלכה יא

לא אמר בן ברוקא אלא על בן בין הבנים ועל בן בין הבנות כו'. — צ"ל: על בן בין הבנים ועל בת בין הבנות בת בין הבנים לא אח בין הבנות לא (וע' הנוסח בב"ב פ"ח ה"ו).

לא את הוא ששניתה לנו כן ירתון. — כתב בספר דורות הראשונים ח"ב סו"פ כ"ג שא"א שר' נתן ילמוד אצל רבי ולכן הגיה כאן "ולא אתם הוא ששניתם כן ירתון" ושכעין זה בבבלי ב"ב קל"א א' "שניתם משנתכם" ופרשב"ם שם שניתם משנתכם בא"י וע"ש, ואין צורך להגיה כי גם לפי נוסח שלפנינו המכוון "שיסדת לפנינו משנתך".

פרק ה

הלכה א

עד כאן בשפסק מן האירוסין (פי' בשעת אירוסין קודם שאירסה) פסק מן הנישואין (פי' בשעת נישואין קודם שנכנסה לחופה) רוצה הוא כו' עד כדון בשבעל (פי' שפסק לה תוספת בשעת נישואין קודם שנכנסה לחופה ואח"כ נכנסה לחופה ובעל) לא בעל (פי' כגון שמת אחר החופה קודם שבעל ומאיזה טעם היא גובה את הכל באופן זה).

קניין לא הוסיף מיכן רוצה הוא ליתן כו'. — צ"ל: קניין לא הוסיף מאי כדון רוצה הוא כו'.

אלא שהבעל מזכה בכתב והאב אינו מזכה אלא בדברים. — צ"ל: שהבעל אינו מזכה אלא בכתב והאב מזכה אפי' בדברים.

כיון שקידש' זכת בת בין הבנות. — צ"ל: זכת בת בין הבנות (כן העתיק בספר הזכות לרמב"ן סימן מ"א).
ומה בין אין אדם קונה קרקע וכמה מטלטלין בש"פ. — צ"ל: ומה בכך (וכעין זה בסוטה פ"ג רה"ג) ואין אדם כו'.
א"ר אבהו אם אמר לו לשאילה לא זכה בהן. — פי' דאם בשעה ששאל את המטלטלין שאלן סתם לא זכה הבן במטלטלין הללו אבל אם אמר לחבירו השאילני מטלטלין אילו לנישואי בני זכה הבן במטלטלין והאב משלם לחבירו בעד מטלטלין הללו; וכעין זה בתוספתא ב"מ פ"ח ובבלי מו"ק כ"ו ב' האומר לחבירו השאילני חלוקך ואלך ואבקר את אבא שהוא חולה והלך ומצאו שמת קורע ומשלם את נזקו שאלו הימנו סתם אין רשאי ליגע בו.
ר' חנניה אמר הלכה כראב"ע א"ר אביי כו'. — צ"ל: ר' חנינה אמר הלכה כראב"ע א"ר ינאי (וכ"ה בסוף הלכה זו וכעין זה בכלאים סוס"ט) אמרו לר' חנינה צא וקרא ר' יונה ר"ז בשם ר' יונתן אמר אין הלכה כראב"ע ר' יוסי ר"ז בשם ר' יונתן אמר הלכה כראב"ע א"ר יוסי (פי' מביא ראייה לדבריו שר' יונתן אמר הלכה כראב"ע) סימן היה לן דחזקיה ור' יונתן שניהן אמרו דבר אחד (פי' ולעיל אמר חזקיה הלכה כראב"ע). תני מי שהלך כו' (פי' זה ענין בפני עצמו) והא דראב"ע היא דר"ש בן מנסיא וכן נפק עובדא כר' לעזר בן עזריה (ומה שבינתיים מיותר ונשתרבב מראש העמוד).

הלכה ב

ר' זעירא בשם ר' יוחנן עד שלא כנס ומשכנס לא בעל כו'. — צ"ל: עד שלא כנס ומשכנס (פי' דמשכנס ונכנסה לחופה אף שעדיין לא בעל היא יכולה לכתוב התקבלתי ממך; ואחר זה הן דברי התלמוד ובעייא היא) כנס (פי' לר' זעירא) או בעל (פי' לחברייה דאמרי דבסוף היינו משבעל דוקא) וגירשה והחזירה (פי' ועדיין לא בעל לחברייה או שלא נכנסה לחופה לר' זעירא) היא כתחילה (פי' ואינה יכולה לכתוב התקבלתי) או כסוף (פי' מאחר שכבר כנסה או בעלה בנשואים הראשונים, וע' בבלי נ"ז א' שיטה מוחלפת דיותר היא יכולה למחול בתחילה מבסוף).
[השלמות: **ומתנה עמה על מנת שלא לזונה כו'**. פי' שלדעת חכמים פילגש היא בלא קידושין וכדעת הרמב"ם.]

הלכה ג

תני הבגר בשעה י"ב חדש כו'. —צ"ל: תני (תוספתא רפ"ה) הבגר כתבועה ונותנין לה י"ב חדש א"ר הילא תני תמן (ע' בבלי נ"ז ב') נותנין לבגר י"ב חדש ונותנין לה קידושין שלשים יום (ומלת "ולאלמנה" מיותרת).

הלכה ה

במעלה לה מזונות ואינו נותן לה מעה כסף לצרכיה ונותנין כו'. — צ"ל: ואינו נותן לה מעה כסף לצרכיה ותנינן אם אינו נותן לה מעה כסף לצרכיה מעשי ידיה שלה (פי' דרשב"ל סבר שתקנו מעשי ידיה תחת מעה כסף ובמותר מה' סלעים פליגי ר"מ ור' יוחנן הסנדלר דלר"מ אם מעלה לה מזונות המותר שלו ויכול להקדישו ולר"י הסנדלר אפי' מעלה לה מזונות המותר שלה) ר' יוחנן אמר במותר אחר מיתה פליגין (פי' דר' יוחנן מפרש "המותר" מה שנשתייר ממעשי ידיה אחר מיתתה) דו פתר לה בשאינו מעלה לה מזונות (פי' ומעשי ידיה שלה ומתה וירשה דר"מ סבר דזה שהקדיש בחייה קדוש לאחר מיתתה דאדם יכול להקדיש מה שיירש לאחר זמן ור' יוחנן הסנדלר סבר שאין אדם יכול להקדיש מה שעתיד לירש) אבל אם היה מעלה לה מזונות ד"ה קדשו (פי' אפי' בחייה שיכול אדם להקדיש מעשי ידי אשתו אף קודם שעשתה מאחר שזה דבר המצוי).

למה מפני המחלוקת ר"מ ור"י הסנדלר כו'. —צ"ל: ולמה לא אמר מחלוקת ר"מ ור"י הסנדלר שנייא היא הקדש מצודה שאינה מצויה (פי' לפיכך אמר ר' יוחנן סתם אף לקדש לא קדשו וע' בבלי קידושין ס"ג א').

היו רעיון רעיון אית ליה לרשב"ל. — צ"ל: הוי דעיון דעיון אית ליה לרשב"ל (וכעין זה ביבמות פ"א ה"א דף ב' ע"ג).

הלכה ו

א"ר יודה ב"ר בון שאין דרך האשה להיות יושבת בטילה בתוך ביתו. — צ"ל: א"ר יוסי ב"ר בון שאין דרך האשה כו' (פי' בא לבאר עלה דתנן ארבע יושבת בקתדרה שלא תקשה למה צריכה לארבע דבשלש כבר נפטרה מכל שבע מלאכות שהאשה חייבת ולכן אמר שאין דרך האשה להיות יושבת בטילה אף אם יש לה שלש שפחות מפני שבכל בית נמצאות עוד כמה מיני מלאכות קטנות וקלות שדרך האשה לעשותן אף אם יש לה ג' שפחות אבל אם הכניסה לו ארבע הרי זו פטורה אף מהקלות).

ומשלבקתן את השפיות. — פי' שהפשתן הנוגע בשפיות עושה עליהן אבעבועות ע' ערוך ערך שלבק דעל אבעבועות תרגום ירושלמי משלבק.

הלכה ח

ר' נחמן בשם ר' נחמן. — צ"ל: ר' נחמן בשם ר' מנא (כי רבי נחמן סתם דירושלמי היה תלמידו של ר' מנא ואמר ע"פ רוב בשם ר' מנא, וע' מ"ש בשקלים פ"ה ה"ג, עמ' 262).

הלכה ט

מהו סמוך לאדום בדרומה (**כצ"ל**). — פי' דרום של א"י שנקראה ג"כ ארץ יהודה כדמוכח בסוף הוריות וארץ אדום היתה בדרומה של א"י. ואפשר עוד שנתכוונו כאן לא לארץ אדום שבכתובים אלא למקום מושב האדומים בא"י אחר שנתגיירו ע"י הורקנוס בן שמעון בן מתתיהו החשמונאי שהגלם ממקומם לא"י בסביבות עיר שומרון ועי"ז נקראה חלק אחד מי"א חלקי יהודה בשם "אדום" כ"ש בספר מלחמות היהודים ליוסף בן מתתיהו הכהן ספר ג' פ"ג אות ה' (וע' תוספתא תרומות פ"ה אלו נוטלין אחד מששים גידולי תרומה כו' ותרומת חוץ לארץ כו' ושעורין אדומיות ע"כ נראה דנתכוונו שם על אדום שבא"י שכבר חשב למעלה תרומת חו"ל והיינו מכל המינים). וע' כלאים פ"ה מ"ה שכפר עזיז הוא מקומו של ר' ישמעאל. והנה ביהודה היה רוב זריעתן שעורים (ע' נדרים פ"ח ה"ה ומ"ש שם) אבל במקום שרוב זריעתן חטים אינו פוסק לה אלא חטים בלבד. ולפ"ז נראה ביאור ענין המשנה כפשוטה דמשום שמשקל השעורים קל מן החטים (ב"מ פ"ו מ"ו) וכן אין השעורים שמנות כל כך כחטים (ע' פסחים פ"ג ה"ד) לפיכך פוסקין משעורים כפלים בחטים; וכן מצינו לענין מתנות עניים בפיאה פ"ח מ"ה אין פוחתין לעניים בגורן מחצי קב חטים וקב שעורים וכתב ע"ז בש"א שם דלפי שבשעורים פסולת הרבה מוסיף על שעורים, ותניא בתוספתא ב"מ פ"ט מקום שנהגו ליתן שעורים כפלים בחטין נותן כפלים בחיטין (וע' ירושלמי דמאי פ"ו סוה"א וב"מ פ"ט ה"ח ובבלי מנחות ע"ו ב'). אבל בבבלי ס"ד ב' הקשו אלא באדום הוא דאכלין שעורים בכולי עלמא לא אכלי הכי קאמר לא פסק שעורים כפלים בחטין אלא ר' ישמעאל שהיה סמוך לאדום מפני ששעורין אדומיות רעות הן ע"כ, וזה פלא שהרי לענין מתנות עניים לא חילקו בפיאה בין שעורין אדומיות לשאר שעורין וכן בתוספתא ב"מ וכמו שנתבאר למעלה.

הלכה י

א"ר מנא וארבע ריטלין. — ע' מ"ש בפיאה פ"ח ה"ה (עמ' 31).

נותן לה כר נר ופתילה כו'. —צ"ל: נותן לה פך (כ"ה בתוספתא פ"ה) נר ופתילה ושמן כוס וחבית וקערה וקדרה (כן העתיק במ"מ פי"ג ה"ג מאישות) ר' יוסי כו' (פי' ר' יוסי בא לפרש למה לא פסקו לה במשנתנו גם כר).

הלכה יא

ע"ד דרב אוכלת משלו ע"ד דר"י אוכלת משלה. — ע' ק"ע שהחליף הגירסא, וכן מצאתי במ"ע פכ"א הי"א מאישות.

ועשירות שותות והתני מעשה במרתא בת בייתוס כו'. — צ"ל: ועשירות שותות דתני מעשה במרתא בת בייתוס שפסקו לה כו' וב"ד פוסקין יין דמר ר' אלעזר אין פוסקין יין לאשה (וכ"ה בבבלי ס"ה א') א"ר חייה בר אדא כו' א"ר אחא וענו אחריה אמן א"ר אלעזר ב"ר צדוק אראה בנחמה אם לא ראיתיה קשורה בשערה בזנב הסוס בעכו וקראתי עליה הפסוק הזה הרכה בך והענוגה וגו' (כ"ה במדרש איכה פ"א אות נ'. ומה שהקשה בפירוש הקצר כאן מבבלי גיטין נ"ו א' דמרתא בת בייתוס מתה בעת המצור של ירושלים ברור הוא שהירושלמי והמדרשות חולקין בזה על הבבלי וסברי שאחרי חורבן הבית מתה, ובמדרש איכה שם מפורש שזו היתה מרתא בת בייתוס שהיתה אשת יהושע בן גמלא כה"ג וזה דלא כ"ש ביפה מראה כאן וע' בבלי ס"ה א') תני מעשה במרים בתו של נקדימון בן גוריון (כ"ה בבבלי ס"ז א' ותוספתא פ"ה וספרי נצבים פיסקא ש"ה ואבות דר"נ פי"ז ופסיקתא רבתי פ"ל אות ט' ומדרש איכה שם אות נ"א) שפסקו לה כו' א"ר אחא ולא ענו אחריה אמן א"ר אלעזר ב"ר צדוק אראה בנחמה אם לא ראיתיה מלקטת שעורים מבין טלפי סוסים בעכו וקראתי עליה הפסוק הזה אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן וגו' (כ"ה בכל ששת המקומות הנ"ל).

פרק ו

הלכה ג

א"ל בשווייה ואינו משתכר וגובה קרקע. — צ"ל: א"ל בשווייה שאינו משתכר בבהמה וקרקע.

הלכה ד

אם עשת קיצותה גובה את הכל ואם לאו מיגרע ה' דינר לכל סלע כו'. — צ"ל: אם עשת קיצותה (פי' שהכניסה לו בת"ק דינר שום כמו שפסקה וקצתה לו) גובה את הכל (פי' כשבאה לגבות את כתובתה הרי זו גובה כל האלף כמו שכתב לה ד' מאות כנגד השום והשאר למנה מאתים ותוספת שאלו לא כתב לה אלא ד' מאות כנגד השום אינה גובה אלא ד' מאות כנגד השום ועוד מנה מאתים לכתובתה כבתוספתא פ"ו) ואם לאו (פי' שלא הכניסה לו ת"ק דינר שום בשלימות) מגרע לכל חמשה דינרין סלע (פי' שלכל ה' דינרין שום שפחתה לו הוא מנכה לה כנגדן סלע מסך האלף שכתב לה שלא כתב לה

כל האלף אלא על מנת שתכניס לו כל סך ת"ק דינר שום כמו שפסקה לו שאם הכניסה לו למשל שום בד' מאות והרי פחתה מאה דינר שהן עשרים פעמים ה' דינר לפיכך הוא מנכה לה מהאלף עשרים סלע ונותן לה רק תתק"כ דינר) ואינו נוגע בתוספת (פי' שאפי' לא הכניסה לו מהשום כל עיקר אינו מנכה לה אלא ארבע מאות דינר ונותן לה ת"ר דינר למנה מאתים ותוספת שהתוספת שהוסיף לה מדעתו אינו כנגד השום) פסקה להכניס לו ת"ק דינר כספים כו' פסקה להכניס לו אלף זוז כו' אלא כתב לה שדה שוה י"ב מנה תחת אלף זוז אם עשתה קיצותה גובה את הכל (פי' שהיא גובה את השדה בעד י"ב מנה וגם מה שצריך להוסיף לה שלש מאות דינר ובס"ה ט"ו מנה) כו' הכא את מר מגרע והכא (פי' בסיפא בכתב לה שדה) לית את מר מגרע (פי' שיגרע ששה דינרין לכל סלע שפחתה לו) כאן בשהכניסה מקצת כאן בשלא הכניסה מקצת (פי' דסיפא מיירי בשלא הכניסה כלום מהאלף זוז ולכך אין גרעון שייך בזה) הכא את מר אינו נוגע בתוספת והכא לית את מר אינו נוגע בתוספת (פי' שבסיפא השמיט ולא אמר שאינו נוגע בתוספת כמו בתרי בבי דרישא) תמן הוסיף ולא פיחת (פי' שבבא א' דרישא היה צריך לכתוב לפי פסיקתה ד' מאות והוא הוסיף וכתב לה אלף ובבא ב' דרישא היה צריך לכתוב לפי פסיקתה תש"נ דינר והוא כתב אלף והרי יש בהן תוספת, וע' שו"ת רשב"ץ ח"ב סוף סימן קס"ט שנעלמו ממנו דברי הירושלמי כאן) כו' תניא בין בשום בין בכספים (פי' דהא דתנן שהחתן מקבל עליו עשרה דינר לקופה לכל מנה דין זה הוא בין למנה שום ובין למנה כספים) מה לפי מה שהוא פוחת (פי' שאלה היא באיזה מנה חושבין אם כפי שהוא פוחת בשום) לפי מה שהוא מוסיף (פי' בכספים) לפי מה שהיא מכניסה (פי' או שחושבין המנה כפי מה שהיא מכניסה וע' בבלי ס"ו ב').

א"ר אבין עשו הניית פריה ורביה כהניית כספים. — צ"ל: עשו הניית גמלא דערביא כהניית כספים (פי' שהחתן צריך להוסיף עליהן שליש כאילו הכניסה לו כספים, וכעין זה בפ"י ה"ג "נהגו העם בערביא להיות גובה מן הבושם ומן הגמלים", וכעין זה בבבלי ס"ז א' "בשמים של אנטוכיא הרי הן ככספים", ועו"ש "גמלים של ערביא אשה גובה פרנא מהם" ופי' רבינו תם שם פרנא כתובה וכן עיקר, וקרוב הדבר שגם למעלה בדברי ר' יוחנן שאמר "עשו הניית בשמים כהניית כספים" יש להוסיף מלת "בערביא").

הלכה ה

כיני מתני' וכן המפרנסין את היתומה. — צ"ל: כיני מתניתא וכן המפרנסין המשיאין את היתומה (כן העתיק באו"ז ח"א הלכות צדקה סימן כ"ז, וביאור זה שדוקא גבאי צדקה

המשיאין את היתומה משל צדקה לא יפחתו מחמשים זוז אבל בעל הבית המשיא את היתומה משלו לא נתנו חכמים שיעור ואם רוצה להפחית מחמשים זוז יכול להפחית).

הלכה ז

מתניתא בפסק מן האירוסין כו'. —צ"ל: מתניתא באומרת מן האירוסין אבל אם אומרת מן הנישואין כו'.

ר' זעירא בעא קומי ר' מנא. — צ"ל: ר' עזרא בעא קומי ר' מנא (ע' מ"ש בשביעית פ"ה ה"ט, עמ' 68).

פרק ז

הלכה א

כמאן דמר אין מזונות האשה מד"ת כהדא דתני כו'. — צ"ל: כמ"ד אין מזונות האשה מד"ת ואפי' כמאן דמר מזונות האשה מד"ת (ונשמט מן "מד"ת" עד "מד"ת", וכעין זה הגיה בשנות אליהו רפ"ג דמעשרות) כהדא דתני כו'.

ובכוהנות ב' יקיים ג' יוציא ויתן כתובה בסוף ג' ותני כן בסוף ג' דברי הכל. — צ"ל: ובכהנת ב' יקיים ג' יוציא ויתן כתובה דברי הכל ותני כן (תוספתא רפ"ז) בסוף ג' דברי ר' מאיר (פי' ות"ק דר' יהודה הוא ר"מ והרי מפורש דאף ר"מ מודה לר' יהודה בזה).

הלכה ד

רגל ראשון שאביה רודפה לבית בעלה. — צ"ל: רגל ראשון שבעלה רודפה לבית אביה (וע' פסחים פ"ח ה"א ומ"ש שם, עמ' 234).

הלכה ה

תמן אמרין כגון מעשה ער ורבנין כו'. — צ"ל: כגון מעשה ער ואונן (כן העתיק בערוך ערך פץ א' וע"ש הביאור).

הלכה ו

חנינה בר איקא בשם ר' יהודה וכולהן אם הביאה ראייה לדבריה נאמנת כו'. — צ"ל: אם הביאה אמתלא לדבריה (כן העתיק באו"ז ח"א סימן תרט"ו ובריטב"א יבמות כ"ד ב' וכן בנימוקי יוסף שם דף ז' ע"א) נאמנת ר' אדא כו' על פיה שלה אמר כזה כאור הדבר תצא (כן העתיק בעיטור ח"א אות מ"ם מרד) מעשה באחד שראו כו' עררין ואמרין אין סוטה היא תיפוק בלא פרן ואין לית סוטה היא תיסב פרן שלים כו' כתיב בנווה אין הדא פלנית תסני להדין פלוני בעלה ולא תצבי בשותפיתיה תהוי נסבה פלגית פרן (כן העתיק באו"ז ח"א שם וע' גם במאירי ליבמות פ"ב דף כ"ד ע"ב).

הלכה ז

כלי פשתן הדקין הבאין מבית שן. — צ"ל: מבית שאן (וכדאיתא בקידושין פ"ב ה"ה, וכעין זה בב"ר פי"ט. וע' בעיטור ח"א אות מ"ם מרד שהעתיק כלי פשתן הדקין הבאין ממדינת הים).

[השלמות: **שמתוך שהיא יודעת כו' והוא מתיר לה את נדרה והיא אינה הולכת כו'**. — צ"ל: והוא מתיר לה את נדרה **יהיו בניה ממזרים** אינה הולכת כו' (כן העתיק הרא"ש בכתובות פ"ז סי"ג).]

ר' זעירא בעא קומי ר' מנא קידשה סתם כו'. — צ"ל: ר' עזרא בעא קומי ר' מנא (ע' מ"ש בשביעית פ"ה ה"ט, עמ' 68) כו'.

הא אם הביא ראייה אין לה כתובה והך רשב"ל יש לה. — צ"ל: אין לה כתובה והיך רשב"ל אמר יש לה (וכ"ה בקידושין פ"ב ה"ה).

ר' אלעזר בר חנינה אמר כגון הדין דינרא. — צ"ל: ר' אלעזר בשם ר' חנינה כו' (וכ"ה בקידושין שם).

ולא תניין יתר עליהם באיש דדים. — פי' דכפי ששנינו במשנה ח' כל המומין הפוסלין בכהנים פוסלין בנשים ובבכורות פ"ז מ"ה שנינו דדין שוכבין כשל אשה (פי' פוסלין בכהנים) א"כ בברייתא דהכא דתני הוסיפו עליהן באשה ריח הפה כו' ה"נ ה"ל למיתני "יתר עליהן באיש דדים" מפני שאדרבה הדדים נוי באשה.

מתניתא במומין שאין דרכן להיוולד אבל במומין שדרכן להיוולד כו'. — צ"ל: מתניתא במומין שאין דרכן להיוולד (פי' מעצמן אלא שהוא מום מן הבטן כגון אצבע יתירה) אבל מומין שדרכן להיוולד (פי' אחר לידה) אפי' משכנסה לרשות הבעל האב צריך כו' ולומר התניתי עמו (והכי תני בתוספתא פ"ז מודין חכמים לר"מ במומין שדרכן להיוולד שאע"פ שהיא אצל בעלה אביה צריך להביא ראייה).

הלכה ח

אתא עובדא קומי ר' ירמיה בכופיח וכפפו ואתיא דרב כו'. — צ"ל: אתא עובדא קומי ר' ירמיה בכופיח וכפפו (ע' או"ז ח"א סימן תשס"ח וכן בתשובות דשייכי להלכות אישות סימן ל"ג בשם ראבי"ה דכופח הוא מין שחין כדאיתא בבכורות ע"כ ובקשתי שם ולא מצאתי, ובדף מ"ה ע"ב איתא דכיפח או קיפח הוא אריכא שמיטא סגיא דהיינו גבוה ודק, וע' ברכות נ"ח ב' דשם פרש"י קפח בטן גדול ולשון אחר ארוך הרבה ושם מוכח דמום זה הוא מבטן אמו, וע' בערוך ערך גבח א' בכורות כיפח תני ר' זביד גיבח פי' בעל קומה כו' ארוך ודק ע"כ ומ"מ אפשר ג"כ למום כזה שיוולד בו אחר לידתו) ואתיא כרבנן

כשנולדו (פי' דמום זה דכופיח מיירי שנולד לו לכך כפפו ר' ירמיה אפי' כרבנן דבנולד אפי' רבנן מודין) וכרשב"ג בשהיו (פי' או כרשב"ג ודלא כרבנן ובשהיו וכנוסח זה העתיק באו"ז שם ובתשובות דשייכי שם וע"ש) כו' דין ר"מ כקדמייה כאחרייה אין כקדמייה (פי' אם מכוין לר"מ שבמשנה ט' דסבר שיכול לטעון אף במומין הגלויין שבאשה ולא אמרינן ידע ומחיל וה"נ רשב"ג מיירי בשהיו בו ומ"מ כשהן מומין גדולים כופין אותו להוציא דלא אמרינן ידעה ומחלה) עד שיתנה (פי' שיודיע לה שיש לו מומין כאלה והיא סברה וקיבלה ומחלה דאז ודאי אין כופין אותו להוציא) אין כאחרייה (פ' כר"מ במשנה י"א דאף בהתנה עמה יכולה היא שתאמר סבורה הייתי שאני יכולה לקבל עכשיו איני יכולה לקבל) אפי' התנה לא כלום (פי' ה"נ אם היו בו מומין גדולים והתנה עמה מ"מ יכולה היא לחזור בה. והנה כאן עלה בספק איך היא דעת רשב"ג, אבל בב"ב פ"ג ה"ג מבואר דרשב"ג סובר כר"מ במשנה י"א ואף אם התנה עמה היא יכולה לחזור בה ע"ש) מה סלקת מתניתא כרשב"ג ואלו כופין אותו להוציא כרבנין (פי' שאלה היא אם הא דתנן ואלו כופין אותו להוציא כו' בא לפרש מה הן המומין הגדולים שאמר רשב"ג או שמומין גדולים של רשב"ג היינו שנקצצה ידו או רגלו וכיוצא בו ומה ששנינו ואלו כופין אותו להוציא כו' הוא לדברי הכל דמומין אלה אפי' רבנן מודין שאפי' התנה עמה יכולה לחזור בה) נישמעינה כו'.

הלכה ט

ותאשור פיקסינה. — בב"ר פט"ו הנוסח "פיסקינה" והוא ט"ס ע' במוסף הערוך ערך פקסן; ועץ זה נקרא בלשון המשנה (יומא פ"ג מ"ט) "אשכרוע" ושם ה"ח מהו אשכרוע פסקינין ויש להגיה שם "פקסינין".

פרק ח

הלכה א

כיני מתניתא עד שלא נתארסה מה בין כו'. — צ"ל: כיני מתניתא עד שלא נתארסה ונתארסה מה בין כו'.

הלכה ב

לא אם אמרת בארוסה שאינו זכאי לא במציאתה כו'. — צ"ל: לא אם אמרת בנשואה (פי' שכן השיב ר"ג על שאלת חכמים במשנה א') שהוא זכאי במציאתה ובמעשה ידיה ובהפרת נדריה תאמר בארוסה שאינו זכאי במציאתה ובמעשה ידיה ובהפרת נדריה

אמרו לו הרי עד שלא נישאת ונישאת (פי' שנפלו לה נכסים עד שלא נישאת ואח"כ נישאת) תוכיח כו' ובהפר נדריה ואין את מודה לנו כו'.

הלכה ז

[השלמות: **אבל אם נפלו לה זתים וקרקען גפנים וקרקען לא תקוץ שאדיין כו'**. — אולי צ"ל: אף רבנין מודין שאדיין כו' (והענין בפ"מ וק"ע); אבל יותר נראה שכל הענין מוסב על דברי ר' יהודה שאם יש לה גם קרקע אף ר"י מודה שיכול למכור הזתים לעצים, וצ"ל: גפנים וקרקען תמכור שאדיין שבח כו'.]

הלכה י

לית כאן שלו אלא להיידא מילה כו'. — צ"ל: לית כאן שלו (פי' דהא דתנן במחוברין לקרקע שלו אין דין זה מוחלט) אלא שלה (וכ"ה בבבלי כ"ב א' בשם ריש לקיש) ולהיידא מילה תנינן שלה שאם קדם היורש ותפס מוציאין מידו אף בבע"ח כן (פי' שאלה היא שאם תפס היורש פירות המחוברין לקרקע העומדין ליבצר מוציאין מידו) כהדא דתני יורש ובע"ח שקדם אחד מהן ותפס (פי' מטלטלין שהניח הלוה) אין מוציאין מידו (פי' וה"נ פירות העומדין ליבצר דינן כמטלטלין או אפשר דמאחר שמחוברין הן דינן כקרקע ומוציאין אותן מן היורש ונותנין אותן לבע"ח).

[השלמות: **ר' תנחום בר מרי בשם ר' יוסי**. — ר' תנחום בר מרי לא מצינו עוד בשום מקום וגם היוחסין לא הביאו כי אם בסה"ד ונראה שט"ס פה וצ"ל: ר' תנחום בר **ירמיה**.]

הלכה יא

ר' יוסי אומר ר' יהודה בר טבי. — צ"ל: ר' יוסי אמר יהודה בר טבי (ומלת התאר "רבי" מיותרת).

פרק ט

הלכה א

א"ר יוסי ב"ר בון מילתיה דר' חייה האומר ידיי מסולקות כו'. — צ"ל: מילתיה דר' חייה אמרה כן דתני ר' חייה (ונשמט מן "חייה" עד "חייה") האומר ידיי כו' א"ר אבון בר חייה קומי ר' זעירא מתניתא אמרה שאדם מאבד את זכותו בלשון הזה דלא כן אפי' מיד השנייה לא תוציא הראשונה ולמה כו'.

כתב לה מן האירוסין ומן הנישואין פלוגתא דב"ש וב"ה כו'. — צ"ל: כתב לה מן האירוסין ונישאת פלוגתא דב"ש וב"ה ע"ד דב"ש תמכור (פי' דב"ש סברי לעיל רפ"ח דאם נפלו נכסים משנתארסה ואח"כ נישאת מותרת למוכרן לכתחילה ומה שכתב לה

דו"ד אין לי בנכסייך אינו מועיל לעניין מכירה אלא שלא יהא אוכל פירות נכסיה) וע"ד דב"ה לא תמכור (פי' ומ"ש לה דו"ד אין לי בנכסייך מועיל לה שתהא מוכרת לכתחילה אבל אכילת פירות יש לו והא דתנן למה כתב לה דו"ד אין לי בנכסייך שאם מכרה ונתנה קיים דהיינו בדיעבד דוקא על כרחך דאתיא כחכמים דפליגי על ר"ג התם וסברי דבלא כתב לה אם מכרה ונתנה בטל).

ר' יהודה בשם רב הכותב שדה מתנה לאשתו אינה מוכרת פירות כו'. — צ"ל: הכותב שדה מתנה לאשתו אין לו אכילת פירות א"ר זעירא כו' והוא אוכל פירות מכיון שכתב לה דו"ד אין לי בנכסייך ובפירותיהן לא ככותב שדה מתנה לאשתו הוא ואת אמר לא פירות ולא פרי פירות (ונשמט מן "פירות" עד "פירות", ולמטה בעמוד זה העניין בשלימות; וביאור זה דמיירי לרבנן דפליגי על ר' יהודה) ר' אימי בעא כו' עולא היה רוצה להבריח ממון מן האשה.

ניחא ע"ד דר' יודה בשכתב דין ודברים אין לי בנכסייך ובפירותיהן אין לו אכילת פירות כו'. — צ"ל: אין לי בנכסייך ובפירותיהן יש לו אכילת פירי פירות אפי' כתב דו"ד אין לי בשדה זה ובפירותיה יש לו אכילת פירי פירות ניחא ע"ד דרבנין בשכתב דו"ד אין לי בנכסייך יש לו אכילת פירות אפי' כתב דו"ד אין לי בשדה זו יש לו אכילת פירות נישמעינה מן הדא כו' הוי לא שנייא ע"ד דר' יהודה בשכתב דו"ד אין לי על שדה זו ובפירותיהן בשכתב דו"ד אין לי בנכסייך ובפירותיהן יש לו אכילת פירי פירות ודכוותיה לרבנין לא שנייא בין שכתב דו"ד אין לי בנכסייך בין שכתב דו"ד אין לי בשדה זו יש לו אכילת פירות.

[השלמות: **שבסוף הוא זכה בהן**. — פי' במקח וממכר לרה"ג שער מ"ב דהא גופה של קרקע אין לבעל אלא לאחר מיתה, ובחייה דברים שלא באו לידו הן לפיכך התנאי בטל בדבר שלא בא לידו.]

ר' ירמיה בעא קומי ר' זעירא היי לון רבנן. — לשון קצר הוא כמו "היי אילין רבנן", וכעין זה בברכות פ"ב ה"ז "איילן רבנן".

מכר הוא ומתה היא א"ל מכרה בטל לבן שמכר בחיי אביו כו'. — צ"ל: א"ל מכרו בטל לאב שמכר בחיי בנו ומת בנו (כ"ה גירסת ק"ע ועיקר, ודעת הירושלמי דלאחר מיתת הבן דאז האב יורש ממנו את הגוף ממילא מתבטל המכר שמכר האב תחילה לפירות וע' בבלי ב"ב קנ"ט א' ובתוד"ה ולימרו ובנימוקי יוסף שם דף רי"ח ע"ב) מכרה היא ומת הוא א"ל מכרה קיים לבן שמכר בחיי אביו ומת אביו (והגירסא שלפנינו א"א להולמה בשום

אופן אע"פ שכן היה לפני הר"נ בפ"ד דף פ"א ע"ב ולפני הרשב"א בתשובה שהביאה הב"י אה"ע סימן נ' סעיף י"א).

ר' חייא בר מרייא בעא קומי ר' יונה מכרה לבעלה מהו א"ל מדאמר חזקיה הלכה כר' יודה הדא אמרה מכרה מכר. — כל זה אינו שייך כאן ומקומו למטה בהלכה זו וע' מ"ש שם.

תני האומר יינתנו נכסיי לפלוני מת פלוני לפלוני כו'. — צ"ל: האומר יינתנו נכסיי לפלוני ואחריו לפלוני ואחריו לפלוני מת הראשון יינתנו לשני מת השני יינתנו לשלישי מת השני בחיי הראשון מכיון שלא זכה בהן השני לא זכה בהן השלישי ויינתנו ליורשי ראשון א"ל ר' יוחנן לרשב"ל לית הדא אמרה קנין פירות כקנין הגוף הוא (פי' מדתני יינתנו ליורשי ראשון אף שאין לראשון אלא קנין פירות בלבד, וע"ה בבלי ב"ב קל"ו ב') א"ל כך פירשה ר' הושעיה אבי המשנה (ע' ב"ק פ"ד ה"ז דגם שם אמר רשב"ל כעין זה) אחריו לפלוני ואחריו לפלוני (פי' דלשון "ואחריו" הוא כאלו הקנה לו גם את הגוף והיינו דאיתא בבבלי ב"ב שם כבר תרגמא ר' הושעיא בבבל אחריך שאני) אילו אמר מת פלוני לפלוני מת פלוני לפלוני מת שני בחיי ראשון מכיון שלא זכה בהן השני לא זכה בהן השלישי ויינתנו ליורשי ראשון יאות אשכח תני (ברייתא מובאת בב"ב פ"ח ה"ט ע"ש) מת פלוני לפלוני מת פלוני לפלוני ראשון ראשון קודם מת שני בחיי ראשון ראשון אוכל פירות ואם מת יחזור ליורשי הנותן תני הראשון מוכר קרקע (פי' בזה שאומר נכסי לפלוני ואחריו לפלוני) ולוקח פירות (פי' שלוקח בעד המעות פירות למזונו אע"פ שאינו משייר כלום לזה שלאחריו) כו' חזקיה אמר הלכה כרבי א"ר ינאי מודה רבי שאינו נותנה במתנת שכיב מרע (כ"ה בב"ב פ"ח ה"ט) ר' חייה בר מרייא בעא קומי ר' יונה מכרה לבעלה מהו (פי' שאם אחד נתן מתנה לאשה ואמר לה אחריך לפלוני וקדמה האשה ומכרה המתנה לבעלה) א"ל מדאמר חזקיה הלכה כרבי הדא אמרה מכרה מכר (כל זה איתא למעלה ושייך כאן כ"ש שם) א"ר מנא קומי ר' יוסי והדא אשה מכיון שמזונותיה על בעלה לא כמתנת שכיב מרע היא (פי' דכמו שאין שכיב מרע הנותן לוקח כלום ממקבל ה"נ אין לאשה המוכרת שום הנאה מהמעות שהרי מזונותיה על בעלה ואפי' רבי לא אמר אלא כשנהנה מהמעות כמו שאמר מוכר קרקע ולוקח פירות).

הלכה ב

קריבתיה דר' שמואל בר אבא יהבו ליה משום כושל כו'. — צ"ל: קריבתיה דר' שמעון בר אבא יהבו לה כו' (ע' בבלי פ"ד ב' ומ"ש בברכות פ"ב ה"ז, עמ' 8).

הלכה ה

שאם ביקש להשביע את האשה שלא משביעה. — צ"ל: שאם ביקש להשביע את האשה שהוא משביעה (כגירסת ק"ע וכ"ה בקידושין פ"א ה"ד דף סמ"ך ע"ב, וביאור זה שאם נתן לה רשות למסור לאחר ולא פטרה מן השבועה והיא מסרה לאחר ה"ז יכול להשביע את האשה כשירצה).

צריך להעלות לו שכר כל זמן שהיא שכורה אצלו. — צ"ל: צריך להעלות לו פרה כל זמן שהיא שכורה אצלו (פי' השוכר פרה מחבירו ונתן לו רשות להשאילה ומתה אצל השואל הרי השואל משלם פרה לשוכר והיא שלו ושוכר נשבע למשכיר ונפטר אלא שהמשכיר צריך להעמיד פרה אחרת לשוכר שתהיה אצלו עד תשלום הזמן שהשכיר לו את הפרה מתחילה, וע' בבלי ב"מ ל"ה ב') כו' שאלוה הבעלים ומתה (פי' שאלוה משוכר אם צריכים לשלם פרה לשוכר).

[השלמות: **ר' זעירא בעא קומי ר' יסא כו' תלמידיה דר' ינאי**. כ"ז אינו שייך כאן רק נגרר מקידושין פ"א [ס' ע"ב].]

הלכה ז

א"ר אבין את אמרת פגם אביו שטרו בב"ד כו'. — צ"ל: א"ר אבין הכין איתאמרת פגם אביו כו'.

הלכה ח

אנן משלחין בתריה תלת איגרין אין אתא הא טבאות. — בעיטור ח"א הלכות חוב (ומובא בשו"ת רשב"ץ ח"ב סימן ר"ל) העתיק: אנן משלחין בתריה תלתא זימנין (וגירסא יפה היא, אבל בחדושי רשב"א ב"ק קי"ב ב' ובהגהות מיימוניות פי"ג ממלוה אות ב' העתיקו כנוסח שלפנינו).

אבל אם לא עמד בדין וברח לית כאן מחלטין. — צ"ל: לית אנן מחלטין.

הלכה ט

התיב ר' יוסי והא תני גובה גיטה ומטמנת כתובתה כו'. — צ"ל: התיב ר' יוסי ותהא גובה בגיטה וחוזרת וגובה (פי' בגיטה פעם שנית וכן הקשה רב נחמן בבבלי פ"ט ב') אין שם ב"ד באינון דמתון ואין שם עדים הרי שהלכו להם למדינת הים אין שם אומולוגייה לית ליה לרב אומולוגייה (פי' דרב סבר אין כותבין שובר בבבלי ב"ב קע"ט ב') לית ליה לרב אומולוגייה בהן דמר אבד כרטיסן (פי' במלוה שאמר אבד שטרי סבר רב שפטור מלשלם ואין כותב שובר שלא יהא הלוה צריך לשמור שוברו מן העכברים) אית ליה בהן דאמרה אבד פרנא (פי' דבאשה שאמרה אבדה כתובתי מודה רב שכותבין שובר וחייב

לשלם ולכן אין חשש שמא תגבה ב' פעמים בגיטה) התיב ר' בא ותהא גובה בגיטה ומטמנת כו'.

רחב"א אשכח פרוזבלא דר' יונתן והוה פרימיתן כו'. — צ"ל: והוה פרי מיתן (כגירסת פ"מ) כו' נאמן המלוה לומר פרוזבול היה לי וקרעתיו כו' הסכנה ואילך כו' (פי' ואף לאחר שבטל השמד מנהג הקריעה לא בטל, וכעין זה לעיל פ"א ה"ה "אע"פ שבטל השמד המנהג לא בטל" ולכך שנינו בגיטין פ"ו מ"ב "ושנים שיאמרו בפנינו קיבל וקרע" שכן היה המנהג בא"י וכמו שנתבאר; אבל בבבל לא היה השמד מעולם ולכך לא נהגו לקרוע את הגט ומשום הכי שאלו בבבלי גיטין ס"ד א' "קרע למה לי א"ר יהודה אמר רב בשעת השמד שנו" פי' בא"י דשם היה השמד (וע' שו"ת רדב"ז ח"ג סת"מ ומ"ש בשביעית פ"ד ה"ב). וכן מצינו בחלופי מנהגים שבין בני בבל לבני א"י שבס"ס יש"ש ב"ק סימן י"ג "בני א"י קורעין את הגט בני בבל אין קורעין אותו" וכפי שאנו רואין כאן היה המנהג בא"י לקרוע ג"כ את הפרוזבול) ואפשר כן אלא קבלתיו וקרעתיו והכא כתבתיו וקרעתיו.

פרק י

הלכה א

הראשונה של ראשונה קודמת לשנייה ויורשיה והשנייה ויורשיה קודמין ליורשי הראשונה. — צ"ל: והשנייה ויורשיה קודמין לשנייה של ראשונה (פי' לכתובה שנייה של ראשונה ומכאן ואילך היא פיסקא). שנייה ויורשיה קודמין ליורשי הראשונה (ונשמט מן "קודמין" עד "קודמין").

קידש רחל וכנסה לאה וחזר וכנסה כו'. — צ"ל: קידש רחל ולא כנסה לאה וכנסה וחזר וכנס את רחל על דעתון דרבנין כו' לאה קודמת אף ר' לעזר כו'.

ימים שבינתיים תפלוגתא דר"מ ורבנן. — פי' אם שיעבד נכסים בין אירוסין לנישואין אם היא טורפת מהן (וכעין שאלה זו בבבלי מ"ג ב') בזה חולקין ר"מ ורבנן, ונראה שמחלוקתן היא באחד שכתב שט"ח לחבירו בניסן ולא לקח המעות עד אייר דר"מ סבר עדיו בחתומיו זכין לו וטורף מזמן החתימה ורבנן סברי שאינו טורף אלא מזמן נתינת המעות, והמקור לפלוגתא זו לא מצאתי (וע' בבלי ב"מ י"ג א').

הלכה ב

היה שם בכור את אמר הבכור נוטל פי שנים מהו נוטל פי שנים כבתו כו'. — צ"ל: מהו נוטל פי שנים בכתו (כגירסת פ"מ) או פי שנים בכל האחים (פי' דרואין כאילו חולקין את כל הנכסים שהניח להם אביהם לכל האחים ועוד חלק אחד לבכורה והבכור נוטל

חלק בכורה בכתובת אמו כחלק שעולה לכל אח והשאר הוא חולק בשוה עם אחיו מאמו, ומיירי כשיש מותר דינר כ"ש בשלטי הגבורים פ"ד דף פ"ג ע"א בשם ריא"ז ודלא כפירוש פ"מ).

לא אתון דאמרין בשם רבנין לכון צריכא בשלא חלקו כו'. —צ"ל: לא אתון דאמרין בשם רבכון (פי' רב שלכם שהוא ר' מנא והוא לעיל בהלכה זו) לכן צריכא בשלא חלקו אלא משעה ראשונה שמין להן.

הלכה ג

בעיקר שתי כתובות פליגין ר"ש אומר קרקע ורבנין אמרין מטלטלין באותו הדינר כו'. — צ"ל: ורבנין אמרין מטלטלין אבל באותו הדינר כו' (פי' וה"ק ר"ש אליבא דר' מנא עד שיהיו שם עיקר שתי כתובות בנכסים שיש להן אחריות ועוד יותר עליהן דינר אפי' במטלטלין).

הלכה ד

לשני שטרות שיצאו על שדה אחת אי זה מהן שירצו ב"ד להחליט כו' (פי' שיצאו שני שטרי חוב מזמן אחד על בעל שדה זו ואין לו ללוה נכסים חוץ משדה זו ואינה שוה יותר מכפי שטר אחד הרי ב"ד יכולין להגבות שדה זו לאיזה בעל חוב שירצו מן השנים, ושמואל לטעמו שאמר כעין זה בבבלי ב"ק ט' א' האחין שחלקו ובא בע"ח ונטל חלקו של אחד מהן ויתר וע' ירושלמי קידושין פ"א ה"ד) והא תני היורשין שירשו שט"ח כו' יצא עליהן שט"ח כו' (ע' בבלי ב"ק שם תוד"ה "וטרף" שהקשו ג"כ מברייתא זו ונדחקו ליישבה).

בין שטר אחד שיצא על שתי שדות (פי' כגון שהלוה מכר שתי שדות לשני בני אדם בבת אחת ושתי השדות הן בינוניות הרי ב"ד יכולין להגבות איזו שדה שירצו) אי זה מהן שירצו ב"ד מחליטין (וירושלמי זה מובא בנימוקי יוסף ב"ב פ"ז רמז תתכ"ז וגם הרא"ש בב"ק פ"א סימן ו' כתב כעין דין זה בשם ר' יהודאי גאון).

לא מנה אית לך סב חמשין ואיזל לך. — פי' וכן בסיפא בהיו שם שלש מאות מיירי שהשלישית הרשתה לשנייה לדון עם הראשונה לכך נחשבות שנייה ושלישית כאחת והשנייה אומרת לראשונה שתינו שוות במנה טלי חמשים ונשארו עוד שתי מאות וחמשים ואומרת השנייה לשלישית שתינו שוות בשתי מאות טלי את מאה ואני אטול מאה ועוד חמשים הן של שלישית עצמה וע' בבלי צ"ג א'.

הלכה ה

לשטר אחד שיצא על שלשה לקוחות כולהן חולקין בשוה. — פי' בשלשה לקוחות שלקחו זה אחר זה ולכך חייש בן ננס שמא יצא אח"כ שט"ח מוקדם לכתובות הנשים ויגבה מכל אחת ואחת כפי חלקה ומש"ה אף האחרונה צריכה לישבע, וסבר נמי בן ננס דאחר שגבה בע"ח חובו מכל אחת ואחת כפי חלקה שוב אין הראשונה חוזרת לא על השנייה ולא על השלישית וכמו כן אין השנייה חוזרת על השלישית וכן הדין לבן ננס בבע"ח שגבה מג' לקוחות שלקחו זה אחר זה, והטעם שאין הנשים חוזרות זו על זו לבן ננס מפני שכבר גבו פעם אחת לכתובתן; אבל בע"ח שגבה קרקע ואח"כ יצא בע"ח מוקדם לו ואין לו קרקע אחרת לגבות ממנה ה"ז טורף מבע"ח מאוחר שקדם וגבה מאחר שבע"ח המוקדם עדיין לא גבה כלום. אבל חכמים חולקין על בן ננס וסברי שאין בע"ח גובה אלא מזו שכתובתה מאוחרת לכולן ולפ"ז אין שום הפסד לראשונה ולכך אין הראשונה צריכה שבועה, אבל בשלשה לקוחות שלקחו בבת אחת אף חכמים מודין לבן ננס שאם יצא עליהן שט"ח כולם חולקים בשוה והיינו שהקשה ר' עקיבה לר' מנא מדברי שמואל.

הלכה ו

א"ר חנינא אפי' בבעל חוב אתיא כו'. —צ"ל: אפי' בלוה אתיא היא בההיא דלא כתיב כל דאיקני (פי' ודעת הירושלמי שאם לא כתב דאיקני אפי' מיניה דידיה אין הנכסים שקנה אח"כ משתעבדי לבע"ח וכדסבר ר' יוסף בבבלי ב"ב קנ"ז א' ע"ש, וע' ב"מ פ"א ה"ו דאיקני אינו גובה ממשועבדין).

או שאמר לו אל יהא לך פירעון אלא מזה (פי' שהלוה אמר כן לבע"ח שני וכיון שהיה לבע"ח ראשון טירפא על שדה זו והלוה נתפשר עמו ה"ל כלקח שדה אחרת ואין בע"ח השני יכול לטורפה) א"ר מתנייה אתייא כמ"ד לכתובה אבל לא לתניין ברם כמ"ד בין לכתובה בין לתניין הא חזירה (פי' שלמ"ד המגרש את אשתו והחזירה סתם יש לה עליו כתובתה הראשונה עם כל התנאין שהתנה עמה בנישואין הראשונים ה"נ מאחד שהלוה נתפשר עם בע"ח הראשון הרי דינה כשדה ראשונה ושיעבודה של בע"ח שני עליה כמקודם, וע' בק"ע ופ"מ שפירשו שאמר לבע"ח ראשון אל יהא לך פירעון אלא מזו ואינו מובן דמאחר שכתב לשני דאיקני ונתפשר עם הראשון לא יהא אלא כאילו קנה עתה שדה זו והיא משתעבדת לשני).

פרק יא

הלכה א

דשכיב מרע שאמר יזונו בנותי כו' מהו שיזונו מן המשועבדין. — פי' ממשועבדין ששיעבדו האחין לאחר מיתת אביהן דבלא צוואת המת אינן ניזונות מנכסים ששיעבדו האחין כדאיתא לקמן פי"ג ה"ג וגיטין פ"ה ה"ג.

הלכה ב

ר' יסא בשם ר' יוחנן זו היא שאמרה בתחילה מוכרין מזון י"ב חדש כו'. — צ"ל: זו היא שאמרו בתחילה מוכרין מזון ששה חדשים (פי' ור' יסא חולק על ר' אבהו שאמר למטה בשם ר' יוחנן דמוכרין מזון י"ב חדש וע' בבלי צ"ז א') ונותנין לה כו' דמר ר' אבהו בשם ר' יוחנן קידשה על מנת ליתן לה י"ב דינר זהב לשנה להיות מעלה לה מדינר זהב לחדש (ע"ל רפי"ב) כו' שבינתיים צריכא אתא ר' אבהו כו'.

הלכה ג

מוכרת למזונות וחוזרת וטורפה לשם כתובה כו'. — צ"ל: וחוזרת וטורפה לשם כתובה (פי' אותה שדה עצמה שמכרה למזונות) ולא אמרין לה חוי זבניך (פי' הראי דמי המקח דהיינו שתשיב ללוקח את המעות שקיבלה בעד שדה זו שמכרה לו דאיך אפשר שתמכור שדה ובעצמה תחזור ותטרוף אותה) תיפתר שהוקיר המקח (פי' ששדה זו שמכרה למזונות נתייקרה לאחר זמן והיא רוצה לטרוף אותה ולהחזיר את המעות שקיבלה ולהרויח מה שנתייקרה השדה וכעין זה למטה ריש ה"ד תיפתר שהוקיר המקח).

הלכה ד

[השלמות: **אם היה המקח מופלג**. פי' הרמב"ן במלחמות סופ"ד דב"מ דמופלג היינו כפלים מאונאה של מטלטלין שהיא שתות דהיינו שליש והביא ראיה מלקמן היו.]

הלכה ו

אתא עובדא קומי רבי כו' א"ל ר' אלעזר כו' לא כן לימדתנו בשם זקינך כו'. — פי' "זקינך" הוא רשב"ג אבי רבי שסגנון בני א"י לכנות את האב החכם בשם "זקן" ע' מעשרות (פ"ה ה"ד) אתיא דרשב"ג בשיטת ר"ג זקינו דת"ת כו' ר' אליעזר מחייב כו' ורבן גמליאל פוטר", וידוע כי ר"ג בר מחלוקתו של ר' אליעזר הוא הוא ר"ג דיבנה אביו של רשב"ג; וראיתי בספר משפחות סופרים ערך ר' אבא בר איבו אות י"ח הערה ט"ז "שמוכרח ממקומו דרבי דהכא הוא ר' יהודה נשיאה שנקרא בירושלמי ג"כ בשם סתם "רבי" שהרי רשב"ג היה אביו של רבינו הקדוש אבל היה זקינו של ר' יהודה נשיאה", וכבר ביארנו שאינו

מוכרח כל עיקר להוציא את "רבי" מפשוטו כאן. שוב מצאנו משנה שלימה בכריתות י"ד ב' "אם עבר זקן ונשאה" והוא האב כמו שפרש"י שם ע"ש.

פרק יב

הלכה ב

הפקחין היו כותבין ע"מ שאני זן את בתך ה' שנים כל זמן שאת עמי כו'. — נראה שחסר בינתיים וכצ"ל: כל זמן שאת עמי והא תנינן (במשנה א') הנושא את האשה ופסקה עמו שיזון את בתה (פי' ומשמע שבפסיקת דברים בלבד נתחייב ואין צריכין כתיבה וע"ז מתרץ) תני עלה ובלבד מן הנישואין הראשונים (פי' נתחייב אפי' בדברים אבל כשנושא אשה בשנייה אינו מתחייב בדברים והעיקר כשיהיו נישואין ראשונים בבעל ואין משגיחין באשה וע' בבלי ק"ב ב').

הלכה ה

ר' חייה בר אשי בשם רב חייה בעא קומי רבי כו'. — צ"ל: רחב"א בשם רב רבי חייה בעא קומי רבי כו' מילתא דר"א אמרה כן דאר"א בעל חוב גובה לעולם.

א"ר יוסי ב"ר בון סוף דבר עד שתתבע כו'. — צ"ל: אר"י בר"ב לא סוף דבר עד שתתבע אפי' הזכירה דתנינן מתה יורשיה מזכירין כו' חסר יום אחד ולא הזכירה ואח"כ הזכירה נותנין לה עוד כ"ה שנה.

דתנינן תמן הכותב נכסיו לבניו כו'. — צ"ל: תמן תנינן הכותב נכסיו לבניו כו' איבדה כתובתה רב אמר כו' (וכ"ה בגיטין פ"ה סוה"א).

פרק יג

הלכה א

את אשר ישכבון ישכיבין כתיב. — ע' מ"ש ע"ז בסוטה פ"א ה"ד (עמ' 364).

מעשה בי ר' ישמעאל שפסק מזונות לאשה כו'. — מעשה בר' ישמעאל בר רבי יוסי (וכן יש להגיה בבבלי ק"ז ב', וע' ירושלמי עירובין סופ"ז ומ"ש בהגהותי שם [עמ' 208], ועו"ש פ"ח ה"ט ובבלי מו"ק כ"א א' כפי נוסח הרי"ף והרא"ש שם) שפסק מזונות לאשה בשוקי ציפורי (ונודע שר' ישמעאל ב"ר יוסי ואביו היו בציפורי) שמע רבי ומר מאן א"ל כו' שלא הניח לה עבדין ידעין (פי' וכי דרך לידע אם הניח לה בעלה או שלח לה) ר' אילא אמר ר' יוחנן בעי (וכן בבבלי ק"ז ב' איתא דר' יוחנן אמר מה ראה רבי שלא פסק לה).

שני דברים אמר חנן הלכה כיוצא בו. — ביאור "כיוצא בו" לדעת הירושלמי הוא "כמותו" ע' פסחים פ"ז ה"ב ר"ג פליג על חכמים ועושה הלכה כיוצא בו (וע' מ"ש בהערותי שם, עמ' 229) ובסוטה פ"ה ה"ב ממה שקילס ר' יהושע את ר"ע הדא אמרה הלכה כיוצא בו כו' ובע"ז פ"ג הי"ב ר"ש חלוק על החכמים ועושה מעשה כיוצא בו; ושיטה אחרת בלשון זה בבבלי ק"ט א' וע"ש בתוד"ה שני.

הלכה ד

מתניתא בשטענו חטים והודה לו בשעורים כו'. — צ"ל: ר' חייה בר אבא בשם ר' יוחנן מתניתא (פי' דשבועות פ"ו מ"ד) בשטענו חטים והודה לו בשעורים כו' באחד מהן ד"ה חייב ר' אימי בשם ר' יוחנן מתניתא לא סוף דבר בשטענו חטים והודה לו בשעורים אפי' אם טענו שני מינין והודה לו באחד מהן דברי חכמים פטור ולמה תנינן טענו חטים והודה לו בשעורים משום דתנינן ור"ג מחייב בא להודיעך כו' (וכעין זה הנוסח בשבועות פ"ו ה"ד).

ההן מילין וההן אמר ריקנן כו'. — צ"ל: ההן אמר מליין (פי' דאדמון אמר שבלשון זה הוא תובע שמן וקנקנים) וההן אמר ריקנין (פי' וחכמים סברי שבלשון זה אינו תובע אלא שמן בלבד בלא קנקנים) ניחא קנקנים ושמן שמן ולא קנקנים (פי' וכי דרך להפקיד שמן בלא קנקנים) ר' אלעזר כו' (וכעין זה הנוסח בשבועות שם).

הלכה ט

מחל של מאתים במנה. — צ"ל: מחל של מאתים לשל מנה.

כתב של מאתים בשטר ושל מנה לא כתב מ"ד יוציא כו'.— צ"ל: ושל מנה לא כתב ומתו מ"ד יוציא מנה כנגד מנה כבר יצא (פי' בחייהן) כו' ואותו שלא כתב אינו גובה (פי' דאין מלוה על פה גובה מן היורשין כמבואר בגיטין פ"ג ה"ז ואפי' לר' יוחנן דאמר שם מלוה בעדים גובה מן היורשין היינו דוקא כשירשו קרקע).

הלכה י

מתניתא בשהיה מיהודה ונשא אשה מגליל כו'. — העיקר כנוסח התוספתא פי"ב וכן הסכים הגר"א בביאורו לאה"ע סי' ע"ה ולכן יש להחליף כל הסוגיא כאן, ונוסח שלפנינו כאן נשתרבב מגיטין פ"ד ה"ב ע"ש.

הלכה יא

הדא אמרה שמטבע א"י יפה מכל הארצות כו'. — ע' בספר המכריע לרי"ד סימן מ"ב בשם תשובת הגאונים שענין זה הוא מחלוקת בני בבל ובני א"י שלשיטת הבבליים (בבלי ק"י ב') מטבע קפודקיא יפה משל ארץ ישראל ולכך הוכרחו להחליף את דברי

רשב"ג וחכמים (בבלי יו"ד א') דרשב"ג אית ליה כתובת אשה מן התורה וחכמים סברי דכתובת אשה מדברי סופרים.